

УДК 330.82

Паустовська Т.І.

кандидат економічних наук, доцент
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНИЙ ШЛЯХ ПІДПРИЄМНИЦТВА

HISTORICALLY-ECONOMIC WAY OF ENTREPRENEURSHIP

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано теоретичний шлях розвитку підприємництва. Сформульовано погляди різних вчених та науковців на підприємництво. З'ясовано відмінності цих поглядів залежно від епохи. Показано вплив змін у світовій ринковій економіці на зміни в характері підприємництва. Розглянуто тезу щодо розвитку і підтримки державою підприємництва в сучасній Україні.

Ключові слова: підприємництво, винахідництво, капітал, ринкова економіка, наука, людський ресурс.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализирован теоретический путь развития предпринимательства. Сформулированы взгляды разных ученых и исследователей на предпринимательство. Объяснено отличие этих взглядов в зависимости от эпохи. Показано влияние перемен в мировой рыночной экономике на перемены в характере предпринимательства. Рассмотрен тезис о развитии и поддержке государством предпринимательства в современной Украине.

Ключевые слова: предпринимательство, изобретательство, капитал, рыночная экономика, наука, человеческий ресурс.

ANNOTATION

In article was analyzed the theoretical way of development of entrepreneurship, were formulated views of different scientists on entrepreneurship, determined differences of these views depending on the era, shown influence of changes in the world market economy on changes in the nature of entrepreneurship, considered thesis about the development and support of the development and support of entrepreneurship by the nation in modern Ukraine.

Keywords: entrepreneurship, invention, capital, market economy, science, human resources.

Постановка проблеми. Протягом усього періоду існування України як самостійної держави безперервно ведуться дискусії щодо шляхів економічної перебудови в країні та заходів удосконалення механізмів функціонування соціально-економічного середовища. Висувається багато пропозицій ученими різних фахових напрямів, представниками певних наукових шкіл, ідеологами, політиками. Але провідне місце серед них займає проблема підприємництва як комплексу особливих функцій, спрямованих на забезпечення розвитку й удосконалення господарського механізму, постійне оновлення економіки господарюючих суб'єктів, створення інноваційного поля діяльності. Саме цей напрям соціально-економічного розвитку стає предметом дослідження не тільки науковців, а й тих, кого цікавить можливість практичного впровадження ідей, пов'язаних з різними аспектами підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у дослідження теорії і практики підприємництва зробили, кожен у свій час, відомі економісти світового рівня минулого та

сучасності, такі як Р. Кантільйон, Ж.-Б. Сей, К. Маркс, Й. Шумпетер, Дж. М. Кейнс, А. Маршалл, Ф. Гайек, а також сучасні українські вчені, які внесли свій вклад у дослідження цього питання (З. Варналій, В. Сизоненко, Л. Донець, Н. Романенко, С. Мочерний, Л. Вороніна, В. Колот, О. Щербина та інші).

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Підприємництво – це насамперед організація економічної діяльності, а потім вже одержання прибутку. Становлення і розвиток його є однією з основних проблем економічної політики в умовах переходу від адміністративно-командної до нормальної ринкової економіки. Підприємництво – найскладніший комплексний феномен, прояви якого можна бачити в будь-якій сфері людських стосунків, вичерпати всю різноманітність якого неможливо. Усвідомлення значущості підприємництва на сучасному етапі соціально-економічної трансформації господарського механізму є найбільш оптимальним шляхом, який введе країну з кризового стану і сприятиме поліпшенню ситуації в усіх галузях суспільно-економічного життя. Акцентуючи увагу на певній значущості підприємництва, слід відзначити, що в ньому, як, мабуть, ні в одному соціально-економічному явищі, сфокусувалися різноманітні напрями розвитку ринкових відносин у нашій державі, дослідження і впровадження яких охоплює широкий спектр проблем, вирішення яких стає першочерговим завданням на шляху перебудови соціально-господарських механізмів функціонування економіки України.

Формування цілей статті (постановка завдання). Що таке підприємництво – це питання важливе як для господарської практики будь-якої країни, так і для економічної науки. Поняття «підприємництво» надзвичайно широке і містке. В ньому переплітається сукупність економічних, правових, політичних, історичних, моральних і психологічних відносин. Складалося воно протягом тривалого часу, змінюючись під впливом базисних і відбудовчих інститутів, психології людей тощо. Тому завданням цього дослідження є з'ясування сутності підприємництва, його загальноекономічного значення, основних функцій, які воно виконує, та економічних основ підприємництва, на яких воно ґрунтується.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємництво не можна ідеалізувати – це

складна, важка праця, яка не кожному під силу, до того ж за певних умов воно не виключає й експлуатацію, але водночас внесок підприємництва у прогрес цивілізації незаперечний. Підприємництво є діяльністю, яка пов'язана із вкладенням коштів з метою отримання прибутку на основі поєднання особистого зусилля із суспільною вигодою. Філософією підприємництва є вільний індивідуалізм, провідною рисою якого є забезпечення власного процвітання за рахунок власних зусиль, але якщо це не суперечить інтересам суспільства. Можливості збагачення одних не повинні стримуватися слабкістю, неспроможністю інших. Підприємництво формує навколо себе певне середовище, в якому утверджується повага до особистості як такої, повністю реалізується природне честолюбство людини, її прагнення до самореалізації; дає змогу вивільнити творчий потенціал людей, забезпечує їм сферу діяльності і в цьому плані є типом господарювання. Будучи наслідком демократизації суспільства, підприємництво саме в міру проникнення до економічних структур та психології людей розвиває і підтримує процес звільнення суспільства та особистості від рутини, формує тип мислення, спосіб життя. Розвиток підприємництва означає раціоналізацію економіки, підвищення конкурентоспроможності, звільнення від баласту невикористовуваних або погано використовуваних ресурсів, найповнішу реалізацію основного потенціалу суспільства – людини. З цієї причини підприємництво не може бути соціалістичним або капіталістичним. Воно – невід'ємна частина бізнесу, ринкової економіки і розвивається тільки там, де утверджується вільне ринкове середовище та демократизація суспільства.

Сучасна економічна наука визначає поняття «підприємництво» з позиції двох аспектів. З одного боку, підприємництво є формою економічної активності. Це припускає орієнтацію на досягнення комерційного успіху, перспективність, інноваційний характер діяльності, незалежність і самостійність суб'єктів у прийнятті управлінських рішень. З іншого боку, підприємництво слід розглядати як певний стиль і тип господарської поведінки, для якої характерні такі риси, як мобільність, динамічність, творчий підхід до справи, ініціативність і запозятливість, готовність до ризику й уміння ним управляти, орієнтація на потреби споживачів. Водночас підприємництво, як і будь-який вид діяльності, повинне мати теоретичні засади, які пояснюють його зміст. Ці поняття в сучасному розумінні вперше використав англійський економіст початку XVIII ст. Річард Кантільйон. Він висловив думку, що підприємець – це людина, яка діє в умовах ризику. Термін «підприємець» був введений Кантільйоном, якого можна назвати засновником теорії підприємництва. Він визначав підприємця, тобто індивіда, як людину, яка бажає купити за відомою ціною і продати за невідомою. Більше того,

він відзначив, що ці дії не обов'язково потребують виробничої діяльності і не обов'язково поглинають особисті засоби підприємця. За Кантільйоном, підприємницький прибуток – це питання передбачування та бажання брати на себе ризик, а саме підприємництво – економічна функція особливого роду, що складається з приведення пропозиції у відповідність із попитом на різних товарних ринках [1, с. 137]. Ця ситуація більше належить до періоду розвитку економіки Західної Європи, коли вона вела активну торговельну діяльність із країнами Сходу – Китаєм, Індією, Індонезією, Японією. Тоді справді підприємницькі люди наживали величезні статки, лише займаючись перепродажем дефіцитних для європейців товарів. Проте подальший бурхливий розвиток країн Західної Європи, переосмислення і розуміння, що торгівля не є основною галуззю збагачення, призвели до змін у підприємницькій діяльності. Пізніше Кантільйон писав, що підприємець за певну ціну купує засоби виробництва, щоб виробити продукцію і продати її з метою отримання доходів і, приймаючи на себе обов'язки щодо витрат, не знає, за якою ціною може здійснитися реалізація. Він розумів підприємництво як особливу функцію і підкреслював елемент ризику, який завжди присутній у підприємницькій діяльності. Порівняно з визначенням, яке можна дати сьогодні з позицій сучасних економічних знань і досвіду еволюції бізнесу, дефініція Кантільйона, на перший погляд, здається елементарною. Але це лише на перший погляд. Під час більш детального розгляду стає ясно, що, по-перше, в основному метою підприємництва залишається одержання доходів; по-друге, кожний підприємець завжди неминуче бере на себе обов'язки щодо витрат; по-третє, підприємець за всіх часів не знав, за якими цінами буде здійснюватися реалізація продукції. Безумовно, важко порівняти підприємця часів Кантільйона, беззахисного перед стихійним ринком, із сучасним бізнесменом, в розпорядженні якого є великий арсенал засобів економічного прогнозування. Та все одно ринком завжди є рівнянням із багатьма невідомими, число яких у міру його еволюції зменшується. Але ж ця тенденція не спростовує, а підтверджує правило, що для підприємців імовірні ціни та інші параметри зовнішнього ринкового середовища завжди важко спрогнозувати [2, с. 6–7].

У 1797 році Бодо поєднує категорію ризику з категорією відповідальності, включивши в процес підприємництва планування, контроль, організацію і володіння підприємством. В історії економічної думки протягом XIX – XX століть проходила трансформація категорії «підприємництво» залежно відіснуючих парадигм економічної реальності і від змінювання фігури реального підприємця як економічного агента.

Стосовно представників класичної політичної економії, то ні А. Сміт, ні Д. Рікардо функ-

ції підприємця не виокремлювали, вочевидь, вважаючи, що процеси виробництва і капіталовкладень є більше чи менше автоматичними і не потребують прийняття рішень відносно оцінок ризику і будь-якого роду передбачування. Також вони чітко не розрізняли прибуток і відсоток. Адам Сміт знаходився під сильним впливом Кантільйона і фізіократів. У полі його зору були роботодавці, майстри, купці, але жодної уваги – бізнесменам, які відігравали незначну роль у його аналізі. Складається враження, що він вважав економічні процеси такими, що самоініціюються. Сміт переоцінював значення праці і недооцінював бізнес, у межах якого здійснювалася праця. Він намагався поставити знак рівності між власниками капіталів і бізнесменами та вірив, що за наявності капіталу, праці і сировини бізнес виникає спонтанно. Підприємець, за висловом Адама Сміта, є власником, який іде на економічний ризик заради реалізації певної комерційної ідеї та отримання прибутку. Підприємець планує та організовує виробництво і розпоряджається його результатами. З погляду Д. Рікардо і К. Маркса, виробничі процеси і комерційна активність ще більш автономні. Розгляд таких функцій, як координація, керування працею відсутні в їхніх теоріях. Тому в розгляді концепції підприємництва слід одразу перейти від Кантільйона до Ж.-Б. Сея, відомого французького економіста початку XIX ст., який пов'язував підприємництво з організацією людей у межах виробничої одиниці. Учений мав власний досвід у сфері бізнесу. У своїх працях він ставив підприємця у центр процесу виробництва і теорії розподілу, що вплинуло на багатьох теоретиків-економістів. Зокрема, Сей вважав, що підприємець – це економічний агент, який комбінує фактори виробництва (землю, капітал, працю). Він у 1803 році, спираючись на основні положення Кантільйона, залучив «ідеальний тип» підприємця у певний виробничий процес, ввів у зміст підприємницької функції такі елементи, як поєднання факторів виробництва (капіталу і праці); збір інформації і накопичення необхідного досвіду (оскільки інформація не може бути повною, а досвідом можна скористатися і в невизначених ситуаціях); прийняття рішення та організація виробничого процесу. Таким чином, підприємець у Сея був керуючим і координатором факторів виробництва, визначеним як особа, яка береться за свій рахунок, на свій ризик і на свою користь виробити який-небудь продукт.

З позиції економічної теорії, відбувся закономірний історичний процес, котрий рано чи пізно повинен був здійснитися у всіх без винятку країнах, які переходили до промислового виробництва, що засноване на принципах ринкової економіки. У кожній окремо взятій країні він супроводжувався якимись специфічними рисами, зумовленими конкретно-історичними, природно-географічними і національно-

ментальними обставинами. Проте на практиці це був дуже важкий і жорстокий час, коли ламалися долі, гинули тисячі і сотні тисяч людей, а життя людське зовсім знецінилося, тому що на перший план вийшло прагнення до збагачення будь-якою ціною. Таким чином, первісне нагромадження капіталу стало безпосереднім попередником переходу суспільства на рейки промислового виробництва, адже без нього у фабрикантів не було б грошових засобів на проведення індустриальних перетворень виробництва, а основна маса населення не отримала би «свободу» від джерел засобів до існування і не була б вимушена йти працювати за наймом.

Першою державою у світі, що досягла найбільших економічних успіхів, була Англія – країна класичного первісного нагромадження капіталу та класичного промислового перетвору. Цьому сприяли такі фактори, як експорція безпосередніх виробників; доходи від внутрішньої та зовнішньої торгівлі; розграбування церковного майна; нееквівалентний обмін або пряме пограбування колоній; работоргівля; морський розбій (піратство); лихварство; вдале географічне острівне положення країни [3, с. 82–83].

Інший представник англійської класичної економічної школи – Дж. С. Міль, який популяризував в 1848 році термін «підприємництво», також вважав основними функціями підприємця функції керівництва, контролю, нагляду і прийняття на себе ризику. В усі часи існування ринку процвітає лише той, хто вмів ризикує, впроваджує нові, економічно доцільні технології, удосконалює організацію виробництва і збуту продукції. Підприємець як суб'єкт підприємництва оцінює необхідні ресурси, визнає можливість досягнення поставленої мети, використання такого варіанту господарських рішень, який забезпечує максимальний результат за наявних ресурсів. Саме тому в цей період Англія була передовою державою світу, адже відбувалося активне інвестування капіталу в промисловість, технічні винаходи, інженерну думку, а не в торгівлю чи лихварство як це було у Франції та Голландії, що і пригальмувало розвиток цих країн. Англія ж перетворилася у велику індустриальну державу. Світ був наповнений серійними, а потім дешевими фабричними товарами англійського виробництва, спрацював закон ринкової економіки: «Не важливо бути кращим, важливо бути першим!» Тому Англія ще довго називалася «промисловою майстернею світу».

Описати і показати роль у цих досягненнях людей, налаштованих на підприємницьку діяльність, ніхто з економістів того періоду більше не спромігся. І тільки на межі XIX–XX ст. починається усвідомлення значення й ролі інституту підприємництва. Французький економіст Андре Маршалл першим додав до зазначених вище трьох факторів четвертий – організацію. З цього часу поняття підприєм-

ництва розширюється, як і надані йому функції. У другій половині XIX століття з'явилася необхідність проведення межі між підприємцем і капіталістом. Нові методи корпоративного фінансування сприяли утвердженню компаній, де капіталісти вже не виступали в ролі підприємців, а підприємці – в ролі капіталістів. Переважним типом був власник-менеджер. Ставало все більш очевидним, що між цими функціями не існує автоматичного взаємозв'язку. Економісти намагалися провести межу між підприємцем і капіталістом, але наптовхнулися на теоретичні перешкоди, тому що капіталіст бере на себе відповідальність, ризикує, а підприємець – ні. Теоріям, що висувалися, бракувало стрункості навіть після того, як Вокер в Америці, Макдональд у Німеччині стали приділяти підприємництву все більше уваги. Спроби синтезувати певні «грані» названих моделей здійснив Й. Шумпетер у своєму класичному вченні про підприємця.

У цей період дослідженням проблем підприємництва займався і англійський економіст Альфред Маршалл. Він ототожнював підприємство з менеджментом, тобто з управлінням. У своїй фундаментальній праці «Принципи економіки» (1890 р.) А. Маршалл особливо наголосив на інноваційному моменті та активній ролі самого підприємця в застосуванні нових машин і технологічних процесів, що відповідало тодішнім реаліям. Саме у кінці XIX – на початку XX століття Англія, яка довгий час була світовим лідером, почала поступатися місцем іншим країнам, що вибивалися в передові та активно відтісняли її на другу-третю позицію. Цими країнами стали США, Німеччина, Росія, Японія. Тут швидко та активно застосовувалася індустріалізація, що відбувалася на основі технічної революції та супроводжувалася упровадженням у виробництво наукових винаходів, змінами в техніці та технології. Почалася принципово нова епоха – «вік електрики». Змінилася енергетична база економіки. Почалася електрифікація виробництва, транспорту, побуту. Особливо активно прогресували нові галузі індустрії: автомобільна, електротехнічна, хімічна, синтетичних матеріалів, виробництво алюмінію, де використовувалися останні досягнення науки і техніки. З'явилися принципово нові та ефективні методи організації фабричної праці, такі як хронометрування робочих операцій, стандартизація, масове використання типових деталей, швидкісна зборка на конвеєрних лініях.

На той час якісні зміни відбулися і в конкурентному середовищі, тому що з'явилися монополії, які активно витісняли і знищували слабких конкурентів, застосовувалися методи нецінної конкуренції, сама конкуренція набула доволі жорсткого характеру і стала монополістичною. Все це привело до змін в організації та управлінні виробництвом. Провідне місце стало належати системі акціонерного підприємництва, яке протягом XX ст.

розвивалося, набувало нових рис, якостей, перетворень та змін, стало невід'ємною частиною сучасної економіки. Проте апогеєм у розробленні теорії підприємництва стали праці згаданого вище австро-американського економіста і соціолога Йозефа Шумпетера. Його концепція підприємництва ґрунтується на трьох головних засадах: 1) функція підприємництва полягає у революціонізації та реформуванні виробництва шляхом використання різноманітних можливостей для випуску нових чи старих товарів новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків, реорганізації виробництва. Отже, змістом підприємництва є «здійснення нових комбінацій» факторів виробництва або різні нововведення; 2) підприємництво є універсальною загальноекономічною функцією будь-якої економічної системи і поєднується з виконанням інших видів діяльності (управлінням, науковими розробками, маркетингом тощо), а тому «розсіюється» серед різних спеціалістів. Статус власника не є в Шумпетера визначальною рисою підприємця; 3) підприємництво є функцією господарсько-політичного середовища, яке визначає його можливості, типи, мотивації. У центр своєї теорії економічного розвитку Й. Шумпетер поставив підприємця, в якому втілені принципово нові підприємницькі якості, що стали рушієм економічного науково-технічного прогресу XX ст. Підприємницьку функцію він ототожнював із функцією економічного лідерства і новаторства. Шумпетер зазначав, що інновація – дітище підприємництва, а підприємець – творець інновації. Процес виробництва Йозеф Шумпетер розглядав як певну комбінацію сил і засобів, а завдання підприємця вбачав у тому, щоб своєчасно і правильно комбінувати їх. На його думку, квінтенція підприємницької діяльності полягає в тому, щоб ефективно здійснювати п'ять типів «нових комбінацій»: 1) виробництво нових благ та поліпшення якості наявних; 2) упровадження нових способів виробництва; 3) відкриття й освоєння нових ринків збуту; 4) використання нових джерел отримання сировини чи напівфабрикатів; 5) проведення реорганізації в галузі чи створення промислових організацій нового типу [4, с. 65–67].

Продовжуючи традицію Й. Шумпетера стосовно такого синтезу, коли економічні функції підприємця пов'язані з особливостями його особи, а саме з інтелектуальними і волевими якостями, сучасні вчені відзначають нерозривний зв'язок об'єктивної економічної функції і суб'єктивних якостей підприємця в категорії «підприємництво». З іменем Й. Шумпетера пов'язаний наступний етап у розвитку поняття «підприємництво», незважаючи на чергову зміну парадигми (так звана «маржинальська революція»). Його книга «Теорія економічного розвитку», яка вийшла в 1912 році, описувала економіку під кутом зору тенденції і рівноваги. Але в центрі економічного дослідження зна-

ходила фігура підприємця, діяльність якого визначала форму і зміст усіх динамічних змін в економіці, їх розвитку, тобто переходу від одного рівноважного стану до іншого. Шумпетер вважав, що підприємницька діяльність лежить в основі будь-якого розвитку, сприяє переходу економіки з одного рівноважного стану в інший. Відмінною рисою підприємця автор вважав здійснення ним нових функцій: виготовлення нового блага, удосконалення існуючих благ, змінювання структури сфери діяльності. За влучним висловом Шумпетера, підприємницьким завданням є «утворювальне руйнування», а функціональна роль підприємця полягає в «здійсненні нових комбінацій», тобто отриманні чогось іншого, відмінного від попереднього. У здійсненні нових комбінацій, на його думку, входило: виготовлення нового продукту; впровадження нових технологій; засвоєння нового ринку збуту; засвоєння нових джерел сировини; проведення відповідної реорганізації структури галузі (своєї або чужої). Й. Шумпетер вважав, що «здійснення нового плану і дія відповідно до звичного плану є речами такими різними, як, наприклад, прокладання дороги і прогулянка по ній». Він характеризував підприємця насамперед як новатора. «Завдання підприємців, – підкреслював він, – реформувати і революціонізувати підприємство шляхом упровадження винаходів, а в більш загальному розумінні – через використання нових технологічних можливостей для виробництва нових або старих товарів, але новим методом завдяки відкриттю нового джерела сировини або нового ринку готової продукції – аж до самої реорганізації колишньої і створення нової галузі промисловості». Й. Шумпетер, по суті, вперше в західній економічній науці розглянув підприємця якості суб'єкта соціального самостійного аналізу. Його теорія, яка є провідною, визначила принцип підприємництва, тобто активності підприємця як новатора, який не пристосовується до економічної кон'юнктури, а «розгойдує і дезорганізує» економічну систему і водночас, як не парадоксально, допускає у своїй діяльності її численні колізії, пов'язані з протиріччями в економіці між статикою і динамікою, між традиційною і нетрадиційною економічною поведінкою, яка до цього часу залишається базовою у визначенні поняття «підприємець». Найбільш вражаючою у концепції Шумпетера є прозорливість у передбаченні майбутнього. З нестійкого соціального феномену шумпетеріанський «підприємець» перетворився в другій половині ХХ століття в одну з центральних фігур господарської діяльності. Й. Шумпетер у своїй праці «Теорія економічного розвитку» трактує поняття «підприємець» як «новатор». Він стверджував, що «нормою» здорової економіки є не рівновага чи оптимізація, а динамічна нерівновага, викликана діяльністю новатора – підприємця, яка спрямована на створення нового споживчого попиту, на отримання

чогось іншого, відмінного від попереднього, що забезпечує якісно більш повне задоволення потреб. Досягти всього цього підприємець може за допомогою наявного «ресурсу», який він повинен «надихнути» новим життям або знайти новий ресурс, що допоможе створити нові споживчі вартості, які приведуть в остаточному підсумку до так званого творчого руйнування. Будь-який ресурс стає корисним тільки тоді, коли людина віднайде його в природі та наділить його економічною цінністю, тобто може отримати з нього чи створити за його допомогою нові товари або послуги. Звідси виходить, що основним принципом теорії динамічної нерівноваги є інноваційність підходу, завдяки якому створюється новий ресурс, що порушує прийнятий баланс. Цей підхід слід розглядати як інноваційний процес, який відбувається постійно й цілеспрямовано у пошуку змін наявної практики як джерела отримання соціальних та економічних благ.

По-новому розглядав цю проблему англійський економіст, лауреат Нобелівської премії з економіки у 1974 році Ф. Гайек. На його думку, суть підприємництва – це пошук та вивчення нових економічних можливостей, характеристика поведінки, а не вид діяльності.

Довга історія існування, розвитку та суттєвих змін у ринковій економічній системі, а разом з нею і людського капіталу, показала, що не кожен здатен стати підприємцем, застосувати у певному розумінні свої підприємницькі здібності – такий же талант, як і схильність творити музику, писати картини, знімати кінофільми, ставити визначні п'єси тощо. Тому підприємництво розглядається як рідкісний (обмежений, лише приблизно 5–7% населення планети ним володіє) виробничий ресурс, без якого неможливе суспільне виробництво. Підприємництво – це особливий, новаторський, можна сказати – антибюрократичний, стиль економічної поведінки, в основі якого знаходиться постійний пошук нових виробничих можливостей і ресурсів. Це притаманне класичній моделі підприємництва, новаторська ж модель виходить не з ресурсів, а з можливостей виробництва. Підприємець може не мати достатньо власних ресурсів, тому використовує будь-які можливості для їх посилення. Він формулює мету виробництва, вивчає ринок, шукає альтернативні можливості, оцінює власні ресурси і зіставляє їх із знайденими можливостями, шукає у зовнішньому середовищі додаткові джерела ресурсів, діє відповідно до найбільш вигідних з усіх альтернативних варіантів.

Висновки. Підприємницький тип мислення відрізняється від традиційного оригінальними підходами до прийняття рішень та їх реалізації. У його центрі – здатність підпорядкувати діяльність співробітників єдиній меті, управляти виробництвом та всіма його елементами. Мислення підприємця гнучке і диференційоване,

ґрунтується на широкому кругозорі, впертості і рішучості, хитрості і фантазії, кмітливості і спеціальних знаннях, його реакція на ринкові зміни має бути миттєвою [5, с. 127]. Адже підприємницька діяльність вимагає засвоєння значної кількості сучасних знань з економіки, права, менеджменту, психології, маркетингу, які слід постійно оновлювати, активно використовуючи для цього новітні досягнення економічних наук, спиратися на зміни господарської практики, чинного законодавства України. Це означає, що ефективність використання набутих знань, успіх у практичній підприємницькій діяльності може бути лише за умови їх безперервного оновлення. Саме їй притаманне розмаїття та рухливий характер, що вимагає творчого осмислення значення випереджальної суми знань, які є необхідними для підприємців чи стануть потенціалом для підготовки до майбутньої підприємницької діяльності, посилення ролі підприємництва у здійсненні соціально-економічних перетворень держави і в особистому житті кожного з нас.

За останні десятиліття в Україні створено чимало громадських організацій, що об'єднують різні групи підприємців за різними ознаками. Однак із часом багато цих організацій виявилися нежиттєздатними, перетворилися на чисто формальні структури або зовсім припинили існування, а інші, навпаки, активізують свою діяльність щодо захисту інтересів підприємців. Відбувається постійне оновлення та створення нових організацій. Самоорганізація, зокрема малого підприємства, – це самоорганізація «середнього класу», який є опорою державності у будь-якому демократичному суспільстві. Держава має стимулювати та підтримувати самоорганізацію підприємства, цим самим вона зміцнюватиме власні засади; набувати більшої довіри з боку підприємців, щоб разом зміцнювати економічну могутність нашої країни.

Світова практика ринкових відносин показала, що на цьому «ігровому полі» немає головних і другорядних гравців, всі мають діяти розумно і прагнути до однієї мети – розвитку країни і покращення добробуту кожного грома-

дянина, а не окремих її структур чи осіб. Тому всебічна підтримка процесів самоорганізації підприємництва, стимулювання створення різних громадських об'єднань підприємців, сприяння їх становленню і розвитку – одне з головних завдань центральних і місцевих органів влади нашої держави. Досвід підйому здорової підприємницької активності можна підкреслити у західних країнах, уряди яких застосовують пільгове оподаткування, створюють сильну інфраструктуру для підтримки підприємства і систему захисту промислової та інтелектуальної власності, спрощують процедури підприємницької діяльності з боку державних органів, формують у суспільстві авторитет підприємницької діяльності. Сьогодні ці завдання для України є актуальними як ніколи, бо зволікати ними чи ігнорувати їх – це злочин, який знищує наше майбутнє.

Узагальнюючи наукові погляди на сутність підприємництва і роль підприємця в контексті історичної еволюції, можна констатувати, що це активний суб'єкт пошуку й реалізації нових можливостей у генеруванні та освоєнні новаторських ідей, розробленні нових продуктів і технологій, здійсненні інновацій та оволодінні перспективними факторами економічного розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агапова И.И. История экономических учений: учеб. пособие /И.И. Агапова – М.: Магистр: ИНФРА М, 2012. – 176 с.
2. Донець Л.І., Романенко Н.Г. Основи підприємництва. Навчальний посібник / Л.І. Донець – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 320 с.
3. Невовня Т.Н. История экономики в вопросах и ответах. Серия «Учебники и учебные пособия» /Т.Н. Невовня – Ростов н/Д: «Феникс», 1999. – 416 с.
4. Варналій З.С., Сизоненко В.О. Основи підприємницької діяльності: Підруч. для учнів 10–11 кл. загальноосвіт. шк, ліцеїв та гімназій / З.С. Варналій, В.О. Сизоненко – К.: Знання України, 2006. – 404 с.
5. Ковальчук В.М. Загальна теорія економіки (теоретична економіка). Навчальний посібник / В.М. Ковальчук – Тернопіль: ТАНГ– «Астон», 2008. – 368 с.